

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ
ДУХОВНОГО ВІДОМСТВА В ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ ст.
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ)**

Зі здобуттям Україною державної незалежності розпочалася переоцінка важливих подій української історії, зокрема ролі та внеску православної церкви в розбудову держави і нації, відновлення авторитету національних духовних цінностей, їх впливу на світоглядні орієнтації людей, відмови від стереотипів абсолютного заперечення значного внеску духовенства у вітчизняну культуру. Новітній період в історії України позначений появою великої кількості праць, автори яких намагалися дослідити маловивчені аспекти діяльності церкви (С. О. Гладкий, Г. М. Надтока, О. М. Чальцева, О. А. Чиркова, І. М. Шугальова та ін.) [5; 17; 42–44]. Важливе місце займають дослідження регіонального характеру, які допомагають відтворити цілісну картину діяльності, місця та значення українського православного духовенства в освітньо-культурному розвитку країни (С. І. Жилюк, О. П. Тригуб, К. В. Шумський та ін.) [9; 35; 45]. Проте предметом їхніх досліджень не стала Полтавська єпархія ХІХ — початку ХХ ст., що й зумовило актуальність обраної тематики.

Історія Полтавської єпархії розпочалася в 1803 р., коли Синодальним указом від 17 грудня Малоросійсько-Переяславську єпархію було перейменовано на самостійну Полтавсько-Переяславську. З її утворенням єпископська кафедра через відсутність у Полтаві придатного для неї приміщення перебувала в м. Переяславі, у приміській дачі Андруші. Лише в 1847 р. при єпископі Гедеоні центр єпархії (місцеперебування архієпископів) перемістився до Полтави у новозбудоване приміщення архієрейського дому, на спорудження якого та церкви при ньому виділили понад 16 тис. крб (указ Св. Синоду від 16 червня 1844 р.) [34, с. 3]. З того часу єпархія називається Полтавською. Правлячі архієреї носили титул “Полтавський і Переяславський” (1803–1937 рр.) [10, с. 263–275]. З метою допомоги в управлінні єпархією в 1884 р. відкрили вікаріатство. Усі вікарні єпископи носили титул “Прилуцького”, а їх кафедра знаходилася при Полтавському Хрестовоздвиженському монас-

тирі [30, с. 717]. З самого початку Полтавська єпархія отримала статус третьокласної. Єпархією третього класу управляв єпископ. Щоправда, її міг очолювати й архієпископ, за умови отримання цього сану за особисті заслуги. У XIX ст. Полтавську єпархію двічі очолювали архієпископи: Гедеон Вишневський та Іоанн Петін.

У XIX — на початку XX ст. у Полтавській єпархії змінилося 13 єпархіальних архієреїв. Якщо до 1860-х рр. на кафедрі спостерігалася практика частого їх заміщення, то за наступні півстоліття, починаючи з 1862 р., зміна єпархіального керівництва відбулася лише тричі. Саме цей фактор зумовив стабільний розвиток єпархії та продуктивну діяльність місцевого духовенства, у тому числі в освітній галузі. Під час управління єпархією Мефодієм Піснячевським другокласний Переяславський Вознесенський монастир перетворили на архієрейський дім.

Для створення церковної структури Полтавської єпархії багато зробив Гедеон Вишневський. Завдяки йому затвердили штатне жалування для причту Полтавської єпархії [27; 28], була відновлена діяльність Прилуцького Густинського чоловічого монастиря як третьокласного, Полтавське єпархіальне управління (консисто́рію) перенесли з Переяслава до Полтави (вересень 1847 р.), а в 1845 р. у Кременчуці до православної церкви за правилами єдиновірства приєднали понад дві тисячі розкольників [24, с. 100].

У церковно-адміністративному відношенні Полтавська єпархія ділилася на 15 повітів, а повіт, у свою чергу, — на благочиння, кількість яких у ньому (від 4 до 8) залежала від густоти парафіяльної мережі. Загальна кількість благочинь становила 86 [34, с. 4]. Навіть у 1880–90-х рр. серед українських єпархій Полтавська мала найбільше благочинь — 78 (у Харківській — 35, Чернігівській — 65, Подільській — 67, Київській — 72, Волинській — 63, Таврійській — 19, Херсонській — 33, Катеринославській — 37). При єпархіальному архієреї діяла Полтавська духовна консисторія як вищий орган управління РПЦ в єпархії та як колегіальна установа, наділена церковно-адміністративними та судовими функціями.

За всю історію Полтавської єпархії в ній функціонували 5 духовних навчальних закладів: семінарія (як середня ланка духовної освіти) та 4 духовні училища (як нижча ланка ду-

ховної освіти) — у Полтаві, Переяславі, Лубнах, Ромнах [3, с. 71–83; 4, с. 24–31].

Історія Полтавської семінарії бере початок з 1738 р. від Переяславського колегіуму, заснованого єпископом А. Берло. Його головне призначення полягало в підготовці духівництва для боротьби проти наступу унії та католицизму на Правобережжі. Навчання в ньому розраховувалося на 6 років та проводилося на зразок Києво-Могилянської колегії. Після відкриття класу філософії (1799 р.) та класу богослов'я (1800 р.) заклад набув статусу суто духовного навчального закладу. У 1803 р. Переяславський колегіум перейменували на Полтавську духовну семінарію, особливість якої полягала в тому, що спочатку вона розташовувалася в Переяславі, а в 1862 р. її перенесли до Полтави. У 1817–1819 рр. семінарія перебувала в підпорядкуванні Санкт-Петербурзької академії, а після відновлення функціонування Київської академії та до 1867 р. знаходилася вже під наглядом останньої. Також було утворене власне семінарське правління.

Найстарішим училищем вважається *Переяславське*, яке утворилося після поділу переяславського навчального закладу на власне училище та семінарію [13, с. 424]. До 1817 р. статус цього навчального закладу не мав чіткого визначення, але після введення статутів духовних навчальних закладів тут виділилося нижнє відділення, яке й утворило Переяславське духовне училище. Це сталося у вересні 1817 р. [22, с. 436]. Друге духовне училище — *Полтавське* — відкрили в січні 1818 р. при Полтавському Хрестовоздвиженському монастирі як повітове, а парафіяльне започаткували у вересні [6, с. 160]. Обидва училища знаходилися під загальним управлінням ректора та інспектора. Першим посаду ректора обіймав Йосип Ільницький [18, с. 289]. Втім лише його називали ректором, усіх його наступників — смотрителями.

1 жовтня 1837 р. одночасно відкрили ще два духовних училища — *Лубенське* і *Роменське*. Обидва навчальні заклади спочатку розташовувалися в орендованих приміщеннях. У 1817 р. духовні навчальні заклади Полтавської єпархії (так само, як і Чернігівської) увійшли до складу Київського духовного навчального округу. Полтавську семінарію, як решту інших, що діяли в українських єпархіях (Київську, Подільську, Волинсь-

ку, Чернігівську, Катеринославську, а також Харківський колегіум), віднесли до останнього, 3-го розряду. Училища (повітові і парафіяльні) потрапили до 3-го розряду з чотирьох [40, арк. 2 зв., 13; 12, с. 263].

Усі духовні повітові училища Полтавської єпархії мали вдале географічне розташування, що створювало територіально оптимальні умови для бажаючих у них навчатися. Відповідно до їх кількості єпархія ділилася на 4 духовні навчальні округи. До складу *Полтавського навчального округу* входили такі повіти: Полтавський, Костянтиноградський, Кобеляцький, Кременчуцький, Зіньківський; до *Роменського* — Роменський, Прилуцький, Гадяцький; до *Лубенського* — Лубенський, Лохвицький, Миргородський, Хорольський; до *Переяславського* — Переяславський, Золотоніський, Пирятинський [34, с. 5–7].

Спробу своєрідного закріплення повітів за духовними училищами в Полтавській єпархії здійснили в I половині XIX ст. У 1833 р. єпископ Полтавський і Переяславський Нафанаїл визнав за необхідність, викликану тісною приміщень полтавських та переяславських духовних училищ, відкрити по два училища (парафіяльному і повітовому) у Ромнах та Кременчуці [39, арк. 3–8 зв.]. У новостворених духовних училищах планувалося навчати дітей з Роменського, Гадяцького, Лохвицького, Прилуцького повітів та відповідно з Кременчуцького, Кобеляцького, Хорольського і Лубенського; полтавські духовні училища мали надавати освіту дітям Полтавського, Миргородського, Зіньківського та Костянтиноградського повітів, а переяславські — Переяславського, Пирятинського та Золотоніського [38, арк. 1–1 зв., 4]. Проте пізніше духовні училища заснували в Ромнах (як і планувалося) та Лубнах, і так звані навчальні округи набули вигляду, зазначеного вище. На Лівобережній Україні саме Полтавська єпархія мала найбільше чоловічих духовних навчальних закладів.

У Полтавській єпархії поряд із чоловічими єпархіальними училищами діяло *жіноче єпархіальне училище*, яке також підпорядковувалося духовному відомству. Головне його призначення — надання дочкам духовенства гідної освіти та здобуття дівчатами професії вчительки (у першу чергу для роботи в церковних школах). Місцеве керівництво опинилось перед вибором: де краще відкрити училище. На право розміщення цього

закладу претендували два міста: Лубни та Полтава. Перше, з урахуванням географічного положення та матеріальних можливостей, було більш зручним. Друге надавало більше переваг для організації навчального процесу; до того ж у Російській імперії училища для дочок духовенства зазвичай відкривали в губернських містах [16, с. 284]. Останні два чинники, ймовірно, відіграли вирішальну роль при обранні міста, що дозволило започаткувати жіноче єпархіальне училище в Полтаві в 1868 р. (одразу після затвердження статуту для подібних навчальних закладів)*.

Ініціатором заснування єпархіального жіночого училища став єпископ Полтавський та Переяславський Іоанн, який 31 жовтня 1864 р. звернувся з цією пропозицією до Полтавської духовної консисторії [31, с. 332–336]. Він перший зробив фундації на відкриття цього закладу (400 крб), а також закликав до пожертв інших духовних та світських осіб [2, с. 582–583]. Проте невдовзі цей заклад утратив можливість задовольняти потребу всіх бажаючих навчатися в ньому. По-перше, кількісний контингент обмежувався штатом (185 осіб). По-друге, географічне положення училища позбавляло багатьох дівчаток перспективи навчатися в ньому (Полтава знаходилася майже на околиці губернії; відстань від деяких повітів — понад 200 верст) [19, с. 658–659].

Ця проблема набула актуальності, коли єпархіальне училище отримало статус 6-річного, а це в свою чергу зумовило необхідність пошуку додаткових приміщень [29, с. 603–604]. Єпископ Іоанн ініціював відкриття додаткового училища за межами Полтави, яке, на його думку, мало виконувати одночасно дві функції: 1) надавати закінчену початкову освіту тим, хто не бажав чи не мав можливості продовжувати навчання; 2) слугувати підготовчим етапом до вступу в 3-й або 4-й клас Полтавського училища. Від нового училища очікувалася подвійна користь: з одного боку, для багатьох абітурієнок з географічної точки зору воно ставало б набагато зручнішим, з іншого — училище в Полтаві позбавлялося б надмірного напливу всіх бажаючих навчатися. Найзручнішими для відкрит-

* Ідею відкриття єпархіального жіночого училища в Лубнах все ж втілили в життя. Це сталося 28 вересня 1908 р. за ініціативою XII єпархіального з'їзду, що проходив 9–12 вересня 1902 р. [30, с. 479–480].

тя такого закладу на території єпархії в той період вважалися жіночі монастирі.

Жіночі монастирі Полтавської єпархії були досить бідними. Тому першою на заклик місцевого преосвященного про відкриття училища відгукнулася настоятельниця Великобудичанського жіночого монастиря ігуменя Митрофанія. Відкриття відбулося того ж дня, коли єпархіальне училище в Полтаві отримало статус 6-річного — 7 жовтня 1873 р. [19, с. 689–690]. Невдовзі такі училища започаткували ще при двох жіночих монастирях (у Золотоніському та Прилуцькому повітах). Усі 3 заклади функціонували як відділення жіночого училища в Полтаві та мали підготовчий, 1-й, 2-й та 3-й класи [41; 1, с. 71, 88]. Єпархіальний архієрей єпископ Іларіон, вважаючи недоцільним порізнене розміщення початкових класів з основним навчальним закладом, з 1886–1887 н. р. розпочав реорганізацію цього навчального закладу, відновлюючи перші три класи у Полтавському училищі [7, с. 243–244]. У ХІХ — на початку ХХ ст. в єпархії, крім жіночих монастирів, діяли 3 чоловічих: Полтавський Хрестовоздвиженський, Густинський Троїцький у Прилуцькому повіті, Мгарський Спасо-Преображенський у Лубенському повіті, які не лише відігравали суто конфесійне призначення, але й зайняли гідне місце в тогочасних освітньо-культурних процесах регіону.

У II половині ХІХ — на початку ХХ ст. в єпархії діяли *церковнопарафіяльні попечительства* та *церковні братства*, поява та функції яких регламентувались урядом. Процес формування церковнопарафіяльних попечительств як нового типу церковної інституції розпочався одразу після видання “Положень про парафіяльні попечительства при православних церквах” від 2 серпня 1864 р. [26, с. 688–691], втім не обмежувався встановленим терміном, а залежав від місцевих потреб та можливостей. Тому в 1864–1865 рр. у Російській імперії попечительства розпочали свою діяльність лише в 14 єпархіях, у тому числі Полтавській [15, с. 45]. Наприклад, у Харківській єпархії перше церковнопарафіяльне попечительство відкрили в 1866 р. [11, с. 296].

Церковні братства розгорнули активну діяльність з початку 1890-х рр. та функціонували згідно “Правил для заснування православних церковних братств” від 8 травня 1864 р. [25,

с. 409–410; 37, арк. 1–1 зв.]. У Полтавській єпархії, за даними О. О. Папкова, на початок 1893 р. діяло 5 братств* [23, с. 11]. Проте здійснений науковий аналіз документів дозволяє тільки 2 братства виділити як головні — *Полтавське єпархіальне Свято-Макар'ївське* та *Лубенське Спасо-Преображенське*, останні 3 — у Костянтиноградському, Золотоніському, Переяславському повітах — як церковнопарафіяльні, що підпорядковувались єпархіальному Свято-Макар'ївському братству.

Обидва братства Полтавської єпархії почали своє функціонування майже одночасно. Першим започаткували братство в Лубнах при Спасо-Преображенському монастирі (10 грудня 1889 р.) з метою духовно-просвітницької та благодійницької діяльності [20, с. 790–791]. Згідно статуту першорядне завдання братства полягало в опікуванні та допомозі церковнопарафіяльним школам у Лубнах і Лубенському повіті [33, с. 880; 14, с. 1–8]. Відкриття Єпархіального Свято-Макар'ївського братства відбулося 29 квітня 1890 р. при Полтавській духовній семінарії [21, с. 418]. Головна мета його полягала у сприяттві релігійно-моральному просвітництву народу в душі православної церкви в межах Полтавської губернії (§§ 2, 3 статуту) [36, с. 120–121].

За Синодальними даними, на 1 січня 1893 р. зі 150 церковних братств Європейської Росії, що діяли на території 49 єпархій, із загальною кількістю братчиків понад 30 тис. осіб Єпархіальне Свято-Макар'ївське братство належало до одного з семи найчисельніших (у ньому значилось 1348 осіб) [23, с. 11].

Утворення та поширення братств по всій території Полтавської єпархії було бажаною та очікуваною потребою [15, с. 23], тому обидва братства одразу ж після заснування почали відкривати свої відділення. Лубенське братство створювало відділення (*училищні братства*) на території Лубенського повіту, причому лише в тих парафіях, де існували церковнопарафіяльні школи, адже їх заснування відбувалося саме за умови опікування над ними (§ 21 статуту) [33, с. 885–886; 32, с. 459]. На кінець XIX ст. кількість училищних братств досягла 26. Єпархіальне братство започатковувало так звані *церковнопара-*

* Для порівняння: у Харківській єпархії — жодного, у Чернігівській та Київській — по 3, у Подільській — 8, у Катеринославській — 4, у Волинській — 6, у Херсонській — 2, у Мінській — 22 (найбільша кількість).

фіяльні братства (своєрідні відділення), які своєю діяльністю охопили решту — 14 повітів Полтавської єпархії. На межі ХІХ–ХХ ст. їх кількість досягла 45 [8] та продовжувала зростати. Вони займалися різними видами діяльності, проте більшість з них піклувалися про церковні школи. Різноманітна і змістовна робота братств сприяла їх авторитету, постійно підвищувала інтерес до них.

Таким чином, Полтавська єпархія являла собою одну з церковно-адміністративних одиниць РПЦ, на території якої зусиллями правлячих архієреїв і місцевого духовенства послідовно відкривалися духовні навчальні заклади (семінарія та чотири духовних училища), єпархіальне жіноче училище, що підпорядковувалося духовному відомству; створювалася мережа церковних початкових шкіл; засновувалися церковнопарафіяльні попечительства та церковні братства з відділеннями, які зробили значний внесок в освітню справу регіону.

Якщо всі єпархії в Росії за ступенем розвиненості структури духовної освіти поділити на 4 основні регіони (I — ті, що мали лише духовні училища, II — мали семінарію та 1–3 духовних училища, III — мали семінарію та 4–7 духовних училища, IV — мали академію, семінарію та 4–7 училищ), то Полтавську єпархію за кількістю та авторитетом духовних навчальних закладів можна віднести до одного з високорозвинених.

Джерела та література

1. Богданович А. В. Сборник сведений Полтавской губернии. — Полтава: Типография Губернского Правления, 1877. — 283 с.
2. Вести по улучшению быта православного духовенства // Духовный вестник. — Т. IX. — 1864. — С. 551–586.
3. Всеподданнейший Отчет обер-прокурора Св. Синода по ведомству православного исповедания за 1884 г. (приложение). — СПб.: Синод. тип., 1886. — 127 с.
4. Всеподданнейший Отчет обер-прокурора Св. Синода по ведомству православного исповедания за 1900 г. (приложение). — СПб.: Синод. тип., 1903. — 83 с.
5. Гладкий С. О. Православне парафіяльне духовенство в суспільному житті України на початку ХХ ст.: Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. — Полтава, 1997. — 189 с.
6. Грановский А. Полтавская епархия в ее прошлом и настоящем. (Историко-статистический опыт.) — Полтава: б. и., 1901. — 418 с.

7. Двадцатипятилетие Полтавского Епархиального женского училища // Полтавские епархиальные ведомости (далі: ПЕВ). — Ч. Неоф. — 1895. — № 6–7. — С. 230–248.
8. Десятая годовщина Полтавского Епархиального братства во имя Св. преподобномученика Макария // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1900. — № 30. — С. 2003–2012.
9. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.): Автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 1994. — 18 с.
10. Карманное политико-статистическое землеписание Российской Империи. Ч. 1-я / Сост. А. Романовским. — СПб.: Тип. Департамента Уделов, 1865. — 553 с.
11. Кравченко О. В. Протоіерей Іоанн Лукич Чижевський (1821–1907) (до 180-річчя з дня народження) // Віра і розум. Богословсько-філософський журнал. — Харків, 2001. — № 2. — С. 296–300.
12. Крижанівський О. П., Плохій С. М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посіб: У 3-х кн. — Кн. 3. Кін. XVI — сер. XIX століття. — К.: Либідь, 1994. — 336 с.
13. Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища (бывшей Переяславской семинарии) // Киевская старина. — 1889. — № 2. — С. 421–433.
14. Лубенское Спасо-Преображенское братство и его отделения. Уставы и отчет о деятельности за первые 8 месяцев. — СПб.: б. и., 1891. — 30 с.
15. Мальшевский И. И. О церковно-приходских попечительствах. — К.: б. и., 1878. — 60 с.
16. Мысли духовенства о женском духовном училище // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1865. — № 8. — С. 283–286.
17. Надтока Г. М. Православна Церква в Україні 1900–1917 років: соціально-релігійний аспект: Дис.... д-ра іст. наук: 07.00.01. — К., 1999. — 486 с.
18. О Полтавском Крестовоздвиженском монастыре // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1865. — № 21. — С. 287–297.
19. Открытие при Великобудыщском женском монастыре Зеньковского уезда трехклассного женского училища, 7 октября 1873 года // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1873. — № 21. — С. 657–702.
20. Отчет о деятельности Лубенского Спасо-Преображенского Братства с 10 декабря 1889 года по 7 августа 1890 года // ПЕВ. — Ч. оф. — 1890. — № 19. — С. 790–801.
21. Отчет Совета Полтавского Епархиального Свято-Макарьевского Братства за первый год его существования. (С 29 апреля 1890 года по 1 мая 1891 года) // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1891. — № 12. — С. 418–434.
22. Павловский И. Сведения о преобразовании в 1817 году Полтавской духовной семинарии и открытии уездных духовных училищ Переяславского и Полтавского, извлеченные из дел архива Полтавской

- духовной консистории // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1888. — № 10. — С. 432–439.
23. Папков А. А. Церковные братства. Краткий статистический очерк о положении церковных братств к нач. 1893 г. — СПб.: б. и., 1893. — 146 с.
 24. Полиевкт (игумен). Сведения о Полтавско-Переяславской епархии и ее архипастырях. — Полтава: Тип. братьев Пигуренко, 1868. — 123 с.
 25. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание второе. Т. XXXIX. Отделение первое. — СПб., 1867. — № 40863.
 26. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание второе. Т. XXXIX. Отделение первое. — СПб., 1867. — № 41144.
 27. Полное собрание законов Российской Империи. Т. XVIII. — № 17712.
 28. Полное собрание законов Российской Империи. Т. XVIII. — № 16852.
 29. Полтавское епархиальное женское училище // ПЕВ. — Ч. Неоф. — 1894. — № 16. — С. 603–604.
 30. Полтавщина: Енцикл. довід. / За ред. А. В. Кудрицького. — К.: УЕ, 1992. — 1024 с.
 31. Предложение Его Превосвященства, Превосвященнейшего Иоанна, Епископа Полтавского и Переяславского Полтавской Духовной Консистории от 31 октября 1864 года за № 5566, об учреждении училища для девиц духовного звания // ПЕВ. — Ч. Оф. — 1864. — № 22. — С. 331–337.
 32. Проект Устава отделений Лубенского Спасо-Преображенского братства. (Дополнение к §§ 21–24 устава Спасо-Преобр. Братства.) // ПЕВ. — Ч. Оф. — 1890. — № 12. — С. 459–463.
 33. Проект Устава Спасо-Преображенского Братства // ПЕВ. — Ч. Оф. — 1889. — № 22. — С. 879–887.
 34. Сборник необходимых сведений о всех приходах Полтавской губернии и адрес-календарь духовенства той же епархии / Сост. свящ. Г. Коломенский. — Вып. 1. — Полтава: Тип. Губернского Правления, 1895. — 512 с. + VII с.
 35. Тригуб О. П. Історія Херсонської єпархії (1775–1918 рр.): Автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дон. нац. ун-т. — К., 2001. — 16 с.
 36. Устав Свято-Макарьевского Епархиального братства // ПЕВ. — Ч. Оф. — 1890. — № 4. — С. 119–133.
 37. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі: ЦДІАУК). — Ф. 127. — Оп. 667. — Спр. 499 (Дело об основных правилах для учреждения православных церковных братств). — 1864 р. — 20 арк.
 38. ЦДІАУК. — Ф. 711. — Оп. 2. — Спр. 2158 (Представление Полтавской семинарии об открытии духовных училищ в г. Ромны и Кременчуге). — 1833 р. — 9 арк.

39. ЦДІАУК. — Ф. 711. — Оп. 2. — Спр. 2413 (Переписка с Комиссией духовных училищ и Полтавской семинарии о покупке домов для уездных училищ, открываемых в г. Ромны и Кременчуге). — 1835 р. — 16 арк.
40. ЦДІАУК. — Ф. 711. — Оп. 2. — Спр. 3127 (Штаты духовных академий, уездных и приходских училищ, утвержденных Синодом 22 мая 1820 г.). — 1840 р. — 14 арк.
41. Циркуляр по духовно-учебному ведомству за 1889 г. — № 5. — С. 14.
42. Чальцева О. М. Роль Руської Православної Церкви в національному відродженні південних слов'ян: Автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.02. — Донецьк, 1999. — 19 с.
43. Чиркова О. А. Православна церква в Україні в кінці XVIII — XIX ст. (На матеріалах “Київських єпархиальних ведомостей”, “Полтавських єпархиальних ведомостей”, “Черніговських єпархиальних известий: Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. — К., 1998. — 199 с.
44. Шугальова І. М. Зміни в адміністративному устрої православної церкви в Україні в другій половині XIX ст.: Автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький нац. ун-т. — Запоріжжя, 2005. — 20 с.
45. Шумський К. В. Духовно-навчальні заклади Таврійської єпархії (1859–1920 рр.): Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01. — Сімферополь, 2004. — 180 с.

Анотації

Федоренко С. А. Организация и функционирование учреждений духовного ведомства в XIX — начале XX в. (на примере Полтавской епархии).

В статье обозначены особенности Полтавской епархии как одной из церковно-административных единиц Российской православной церкви XIX — начала XX ст. с хорошо развитой церковной инфраструктурой. Раскрыты особенности становления епархии и роль епископата в этом процессе.

Fedorenko S. A. Organization and functioning of religious institutions in 19th — 20th cc. (on the example of Poltava eparchy).

The article analyses the peculiarities of the Poltava Diocese as one of the parish-administrative unit of the Russian orthodox church (19th — early 20th cc.) with a well-developed infrastructure. It shows the peculiarities of the Diocese's formation and episcopate's role in this process.